

SLOBODA VJEROISPOVIJESTI DJETETA U CRNOJ GORI *

Sloboda vjeroispovijesti, kao važan dio identiteta svakog ljudskog bića, zaštićena je međunarodnim pravom i ustavima svih liberalnodemokratskih država kao jedno od ljudskih prava. Ona podrazumijeva pravo da izaberemo da *vjerujemo* ili da *ne vjerujemo*¹, da *pripadamo* ili *ne pripadamo nekoj vjerskoj zajednici*, da *zadržimo* ili *promijenimo vjeroispovijest*, da svoju vjeru *ispoljavamo javno* ili *privatno* podučavanjem, običajima, molitvom ili obredom², ali isto tako i da *ne ispoljavamo* bilo kakvu vjeru ili uvjerenje.³ Sloboda vjeroispovijesti, i to samo *ispoljavanje* vjere, a ne i sloboda da se vjeruje,⁴ može biti ograničena ako je to neophodno radi zaštite života i zdravlja, javnog reda i mira ili radi zaštite prava i sloboda drugih.⁵

Niko ne može na bilo koji način biti primoran ili spriječen da postane ili ostane član vjerske zajednice niti da učestvuje ili ne učestvuje u ispoljavanju vjeroispovijesti ili uvjerenja.⁶ Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim ili drugim uvjerenjima.⁷ Niko ne smije biti diskriminisan po osnovu vjeroispovijesti - zabranjeno je nejednako postupanje, pravljenje razlike ili dovođenje u nejednak položaj ljudi samo zbog njihove vjere ili uvjerenja, tj. pripadanja ili nepripadanja nekoj vjerskoj zajednici.⁸

Crna Gora je sekularna, multietnička i multikonfesionalna država, u kojoj su registrovane/evidentirane 32 vjerske zajednice,⁹ koje su odvojene od države, ravnopravne i slobodne u vršenju vjerskih obreda i vjerskih poslova.¹⁰ U Crnoj Gori nijedna religija ili vjerska zajednica nije „glavna“ ni „državna“, u njoj zajedno žive ljudi različitih vjeroispovijesti i ateisti.¹¹

Konvencija o pravima djeteta svakom djetetu garantuje pravo na slobodu vjeroispovijesti, a pod djetetom podrazumijeva svaku osobu starosti do 18 godina.¹² U Crnoj Gori, sticanjem punoljetstva, osoba stiče pravo da samostalno odlučuje o svom životu, dobija pravo glasa, može da zaključi brak, stiče pravo da polaže vozački ispit za automobil, itd. Međutim, dijete i prije punoljetstva po zakonu ima pravo da

* Ana Šušović u saradnji sa Teom Gorjanc Prelević.

¹ Evropski sud za ljudska prava, predmet *Kokinakis v. Greece*, predstavka br. 14307/88, od 25.5.1993. Vidi i Komitet za ljudska prava UN, Opšti komentar br. 22 (48) na član 18 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, tačka 2: „Član 18 štiti teistička, neteistička i ateistička uvjerenja, kao i pravo da se ne izražava nijedna vjeroispovijest ni uvjerenje.“

² *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, 1966, čl. 18.

³ *Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica*, „Sl. list CG“, br. 074/2019 i 8/2021, čl. 4.

⁴ Evropski sud za ljudska prava, predmet *Ivanova protiv Bugarske*, predstavka br. 52435/99, od 12.4.2007.

⁵ *Evropska konvencija o ljudskim pravima*, 1950, čl. 9.

⁶ *Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica*, „Sl. list CG“, br. 074/2019 i 8/2021, čl. 13.

⁷ *Ustav Crne Gore*, „Sl. list CG“, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI, čl. 46.

⁸ *Zakon o zabrani diskriminacije*, „Sl. list CG“, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 18/2014 i 42/2017, čl. 17a.

⁹ Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava, spisak vjerskih zajednica objavljen 30.7.2020, dostupan na linku: <https://wapi.gov.me/download-preview/e17bffb3-011f-4664-9aa8-b3a807157d7c?version=1.0>, i uvjerenja o upisu u Jedinstvenu evidenciju vjerskih zajednica Mitropolije crnogorsko-primorske i dvije eparhije Srpske pravoslavne crkve, broj: 01-081/21-6380, 01-081/21-6381 i 01-067/21-28-1, izdata od strane Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava Crne Gore od 10.6.2021. i 2.7.2021. godine.

¹⁰ *Ustav Crne Gore*, „Sl. list CG“, br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I-XVI, čl. 14, st. 1.

¹¹ *Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica*, „Sl. list CG“, br. 074/2019 i 8/2021, čl. 9.

¹² *UN Konvencija o pravima djeteta*, 1989, čl. 1.

samostalno donosi neke odluke, na primjer, sa 15 godina može da odluči koju srednju školu će pohađati¹³, sa kojim roditeljem će živjeti u slučaju razvoda braka roditelja¹⁴, može da zaključi ugovor o radu¹⁵ i trošiti novac koji je zaradilo sopstvenim radom¹⁶, sa 16 godina može da polaže vozački ispit za moped i motocikl¹⁷, itd. Do 14. godine dijete nije krivično odgovorno, a od tada mu se može suditi za krivična djela¹⁸, s tim što mu se tek od 16. godine može izreći kazna maloljetničkog zatvora¹⁹.

Javno obrazovanje u javnim ustanovama Crne Gore je svjetovnog karaktera i religijsko djelovanje nije dozvoljeno, osim u srednjim školama koje su licencirane kao srednje vjerske škole.²⁰ U načelu, Evropski sud za ljudska prava je objasnio da u javnim školama nije dozvoljeno promovisanje religije u vidu indoktrinacije kojom se ne poštuju religijska i filozofska uvjerenja roditelja.²¹ U skladu s Ustavom i zakonima Crne Gore, vjerska nastava se sprovodi u dvije srednje vjerske škole, u Bogosloviji „Sveti Petar Cetinjski“ na Cetinju i Medresi „Mehmed Fatih“ u Podgorici, dok vjerske zajednice vjersku pouku mogu da organizuju u vjerskim ili drugim objektima namijenjenim za tu svrhu, i to samo u vremenu kada učenici nemaju nastavu u školi.²²

Demokratsko društvo podrazumijeva toleranciju i podržava vjerski pluralizam i različitost. Vjernicima se, u načelu, mora omogućiti da svoja religijska uvjerenja saopštavaju drugima i putem nošenja vjerske odjeće i simbola.²³ Međutim, država može, kada je to neophodno u cilju zaštite opravdanih interesa (javne bezbednosti, javnog reda, zdravlja i morala, prava i sloboda drugih) i da zabrani nošenje vjerskih simbola.²⁴ Crnogorski zakon ne zabranjuje da djeca u škole dolaze s vjerskim obilježjima, npr. da nose krst na lančiću ili maramu (*hidžab*). Prema ugovoru između Vlade Crne Gore i Islamske zajednice u Crnoj Gori, *vjernik koji zbog svoje vjeroispovijesti nosi kapu ili maramu kao sastavni dio nošnje ne može biti diskriminisan u sistemu obrazovanja kao učenik ili student*.²⁵ Omogućavanjem slobodnog nošenja kape, brojanice, krsta i sl. djeca se pripremaju na religijsku različitost kao dio svakodnevnice i normalnog društvenog života, uče se da žive u miru, toleranciji, jednakosti i prijateljstvu sa ljudima koji pripadaju raznim etničkim, nacionalnim i religijskim grupama.²⁶

¹³ Porodični zakon, „Sl. list RCG“, br. 1/2007 i „Sl. list CG“, br. 53/2016 i 76/2020, čl. 65.

¹⁴ Porodični zakon, *op. cit.*, čl. 62.

¹⁵ Zakon o radu, „Sl. list CG“, br. 74/2019 i 8/2021, čl. 20.

¹⁶ Porodični zakon, „Sl. list RCG“, br. 1/2007 i „Sl. list CG“, br. 53/2016 i 76/2020, čl. 66.

¹⁷ Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima, „Sl. list CG“, br. 33/2012, 58/2014, 14/2017 - odluka US i 66/2019, čl. 179, 199.

¹⁸ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, „Sl. list CG“, br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18 od 04.01.2018, čl. 2, 3.

¹⁹ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, *op. cit.*, čl. 32.

²⁰ Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, „Sl. list RCG“, br. 64/02, 31/05 i 49/07 i „Sl. list CG“, br. 4/08, 21/09, 45/10, 40/11, 45/11, 36/13, 39/13, 44/13 i 47/17, čl. 5.

²¹ Evropski sud za ljudska prava, predmet *Klejsden, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske*, predstavke br. 5095/71, 5920/72 i 5926/72, od 7.12.1976.

²² Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, „Sl. list CG“, br. 074/2019 i 8/2021, čl. 51.

²³ Evropski sud za ljudska prava, predmet *Eweida i drugi protiv Ujedinjenog kraljevstva*, predstavke br. 48420/10, 59842/10, 51671/10 i 36516/10, od 15.1.2013.

²⁴ Vidi član 18, stav 3 *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima*, 1966. i član 9, stav 2 *Evropske konvencije o ljudskim pravima*, 1950, kao i presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Leyla Sahin v. Turkey*, predstavka br. 44774/98, od 10.11.2005.

²⁵ *Ugovor o uređenju odnosa od zajedničkog interesa između Vlade Crne Gore i Islamske zajednice u Crnoj Gori*, br. 01-427, od 30.1.2012, Podgorica, čl. 14.

²⁶ *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, United Nations, General Assembly, A/70/286 (*Ukidanje svih oblika religijske netolerancije*, Izvještaj Specijalnog izvjestioca za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, Heiner Bielefeldt, UN, Generalna Skupština, A/70/286, 2015), str. 14.

Država mora da preduzme sve mjere da zaštiti djecu od diskriminacije, tj. neopravdanog razlikovanja prilikom obrazovanja i pristupa zdravstvenim, socijalnim, obrazovnim i drugim državnim službama kako ne bi došlo do isključivanja pripadnika vjerskih manjina iz društva, do njihovog označavanja kao pripadnika sekte, do napuštanja škole ili umanjivanja samopouzdanja i do povećanja ozlojeđenosti i konflikta među djecom²⁷ ili, najgoreg, religijskog esktremizma, koji podrazumijeva vjerovanja i radnje onih koji podržavaju upotrebu nasilja za dostizanje religijskih ciljeva.²⁸

Roditelji imaju pravo da urede porodični život i vaspitavaju djecu u skladu sa svojim uvjerenjima, odnosno svojom religijom, uz poštovanje prava, najboljeg interesa i razvojnih mogućnosti djeteta.²⁹ Država je dužna da poštuje ovo pravo roditelja u skladu sa nacionalnim zakonima i politikama, čime se štiti integritet porodice.³⁰ Međutim, kada djeca dostignu određen stepen zrelosti u periodu adolescencije, ona imaju pravo da se pitaju i da sama odluče da li će praktikovati religiju ili ne. U nastavku ovo detaljnije objašnjavamo.

Roditelji putem dijaloga i primjera *usmjeravaju dijete* u ostvarivanju prava na slobodu vjeroispovijesti³¹, pri čemu najbolji interes djeteta mora imati prioritet kada se donose odluke koje ga se tiču.³² Važno je imati u vidu da dijete ima pravo da ima i da izražava *svoje* mišljenje, a ne mišljenje *drugih*³³ i da je *dijete* ono koje uživa slobodu vjeroispovijesti, a ne *roditelj*.³⁴ U kojoj mjeri dijete može da uživa ovo pravo zavisi od njegovog uzrasta i zrelosti.³⁵ Prema shvatanju Specijalnog izvjestioca UN za slobodu vjeroispovijesti, kako djeca postaju *zreljia*, njihov stav u odnosu na vjerske instrukcije postaje aktivniji, jer mogu da izraze shvatanje svog položaja, da u vezi sa tim postavljaju pitanja i mogu da imaju brige koje treba shvatiti ozbiljno.³⁶ To znači i da treba poštovati odluku starijeg djeteta da *odbije da djeluje u skladu sa instrukcijama*.³⁷

²⁷ General comment No. 7 (2005), *Implementing child rights in early childhood*, Committee on the rights of the child, CRC/C/GC/7 (*Opšte mišljenje br. 7, Primjena dječijih prava u ranom djetinjstvu*, Komitet za prava djeteta, 12. – 30.9.2005), str. 5.

²⁸ *Preventing violent extremism through education, A guide for Policy-makers*, UNESCO, 2017, str. 19.

²⁹ Deklaracija o ukidanju svih oblika netrpeljivosti i diskriminacije zasnovane na vjeroispovijesti ili vjerskim uvjerenjima, 1981, čl. 5.

³⁰ Ovaj stav korespondira sa odrednicom člana 5 Konvencije o pravima djeteta: „Strane ugovornice će poštovati odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ili, gdje je takav slučaj, članova šire porodice ili zajednice, kako je predviđeno lokalnim običajima, zakonskih staratelja ili drugih osoba zakonski odgovornih za dijete, da bi se omogućilo, na način koji je u skladu sa razvojnim mogućnostima djeteta, odgovarajuće usmjeravanje i savjetovanje u ostvarivanju prava priznatih ovom Konvencijom.“

³¹ General comment No. 7 (2005), *Implementing child rights in early childhood*, Committee on the rights of the child, CRC/C/GC/7 (*Opšte mišljenje br. 7, Primjena dječijih prava u ranom djetinjstvu*, Komitet za prava djeteta, 12. – 30.9.2005), str. 8.

³² Porodični zakon, „Sl. list RCG“, br. 1/2007 i „Sl. list CG“, br. 53/2016 i 76/2020, čl. 5b.

³³ General comment No. 12, *The right of the child to be heard*, Committee on the rights of the child, CRC/C/GC/12 (*Opšte mišljenje br. 12, Pravo djeteta da ga saslušaju*, Komitet za prava djeteta, 25. maj – 12. jun, 2009), str. 7.

³⁴ General comment No. 20 on implementation of the rights of the child during adolescence, Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/20 (*Opšte mišljenje br. 20 o primjeni prava djeteta tokom adolescencije*, Komitet za prava djeteta, 6. decembar 2016), str. 12.

³⁵ Ustav Crne Gore „Sl. list CG“, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI, čl. 74: „Dijete uživa prava i slobode primjereno njegovom uzrastu i zrelosti.“

³⁶ *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, United Nations, General Assembly, A/70/286 (*Ukidanje svih oblika religijske netolerancije*, Izvještaj Specijalnog izvjestioca za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, Heiner Bielefeldt, UN, Generalna Skupština, A/70/286, 2015), str. 12.

³⁷ *Ibid.*

Dijete kroz period adolescencije (od 10 do 19 godina)³⁸ stiče više znanja, iskustva i više razumije,³⁹ pa se povećava *njegova uloga u pravljenju izbora*, dok se *uloga roditelja smanjuje*,⁴⁰ tj. *usmjeravanje djeteta* prerasta u *podsjetnike i savjete*, a kasnije i u *razmjenu mišljenja na jednakom nivou*.⁴¹ Prema tome, djecu određenog starosnog doba i zrelosti, koja su već formirala stavove po pitanju religije, treba poštovati kada iznose stav ili donose odluku, kao što je ta *da odbiju da postupe u skladu sa vjerskim instrukcijama* – npr. odbijaju da učestvuju u ceremonijama, obredima, propovijedima ili drugim aktivnostima vjerskih zajednica. U skladu sa stepenom razvoja, dijete takođe može imati pravo da promijeni vjeru ili uvjerenje.⁴² Opravdano je procijeniti da li dijete stvarno uživa ovo pravo, tj. odbija da postupa po instrukciji roditelja zato što je razvilo sopstveni stav u pogledu religije, ili to čini iz hira (npr. umjesto odlaska na vjersku službu želi da ostane kod kuće samo da bi igralo video igrice).⁴³

Neke države su, u skladu sa gore navedenim međunarodnim standardom, zakonom odredile uzrast od koga dijete može samo izabrati vjeru, odnosno promijeniti je ako to želi – u Njemačkoj i Austriji je to 14 godina, u Estoniji, Sloveniji i Norveškoj 15, u Portugaliji, Rumuniji i na Kipru 16, u Bugarskoj, Danskoj i Finskoj 18 godina. U Crnoj Gori takav izričit propis ne postoji, međutim, član 51 Zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica predviđa da je za učešće maloljetnika u vjerskoj pouci u vjerskim ili drugim objektima potrebna i *saglasnost tog maloljetnika ili maloljetnice ako je stariji/a od 12 godina*.⁴⁴

Imajući u vidu i pomenuti zakon i međunarodne standarde, roditelji ne bi smjeli da primoravaju djecu stariju od 12 godina na vjersku nastavu, ali i na upražnjavanje religije protivno njihovoj volji. Dijete koje je dostiglo taj uzrast i formiralo sopstveno mišljenje o religiji, uz pomoć smjernica koje su mu roditelji pružili i saznanja o religiji koje je steklo i na druge načine, treba ozbiljno shvatiti i poštovati njegovu odluku, ako je to u skladu sa njegovim najboljim interesom. Razlog ove relativizacije leži u tome što želje djeteta nekad mogu biti u suprotnosti s njegovim najboljim interesom – dijete treba zaštititi od štetnih

³⁸ Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, adolescentima se smatraju osobe između 10 i 19 godina života, što znači da je većina adolescenata obuhvaćena definicijom djeteta koju daje Konvencija o pravima djeteta (a, to je da je dijete svaka osoba ispod 18 godina): <https://apps.who.int/adolescent/second-decade/section2/page1/recognizing-adolescence.html>, pristupljeno na dan 27. 7. 2021. godine.

³⁹ General comment No. 12, *The right of the child to be heard*, Committee on the rights of the child, CRC/C/GC/12 (Opšte mišljenje br. 12, *Pravo djeteta da ga saslušaju*, Komitet za prava djeteta, 25. maj – 12. jun, 2009), str. 20.

⁴⁰ General comment No. 20 on implementation of the rights of the child during adolescence, Committee on the Rights of the Child, CRC/C/GC/20 (Opšte mišljenje br. 20 o primjeni prava djeteta tokom adolescencije, Komitet za prava djeteta, 6. decembar, 2016), str. 12.

⁴¹ General comment No. 12, *The right of the child to be heard*, Committee on the rights of the child, CRC/C/GC/12 (Opšte mišljenje br. 12, *Pravo djeteta da ga saslušaju*, Komitet za prava djeteta, 25. maj – 12. jun, 2009), str. 17.

⁴² *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, United Nations, General Assembly, A/70/286, (Uklanjanje svih oblika religijske netolerancije, Izvještaj Specijalnog izvjestioca za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, Heiner Bielefeldt, UN, Generalna Skupština, A/70/286, 2015), str. 14. Specijalni izvjestilac UN u gore pomenutom izvještaju, u vezi ove teme dalje navodi da je u pogledu starosne granice „poželjno izbjegavati fiksirane definicije i umjesto toga donositi odluke na osnovu konkretnog slučaja, sa poštovanjem lične situacije i zrelosti svakog djeteta.“ Za Komitet za prava djeteta navodi da se u Opštem mišljenju br. 12 takođe odlučio za fleksibilniji pristup ovom pitanju: „Kako dijete stiče više znanja, iskustva i više razumije, to više roditelji, zakonski staratelji ili druge osobe koje su za dijete odgovorne, moraju da usmjeravanje djeteta preinače u podsjetnike i savjete, a kasnije i u razmjenu mišljenja na jednakom nivou.“; vidi: General comment No. 12, *The right of the child to be heard*, Committee on the rights of the child, CRC/C/GC/12 (Opšte mišljenje br. 12, *Pravo djeteta da ga saslušaju*, Komitet za prava djeteta, 25. maj – 12. jun, 2009), str. 17.

⁴³ *Freedom of Religion for Children and Teenagers*, publikacija kanadske organizacije *Educaloi*: https://www.educationjuridique.ca/site/assets/files/14694/trousse_cde_religioneng.pdf

⁴⁴ Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, „Sl. list CG“, br. 074/2019 i 8/2021, čl. 51: „Vjerska pouka se može izvoditi u vjerskim objektima ili u drugim objektima primjerenim za tu svrhu. Za učešće maloljetnika u vjerskoj pouci potrebna je saglasnost roditelja, odnosno staratelja, kao i saglasnost maloljetnika ukoliko je stariji od 12 godina života. Vjerska pouka sa učenicima se može izvoditi samo u vremenu kad učenici nemaju nastavu u školi.“

uticaja i zloupotreba, na primjer, pojedinih sekti⁴⁵, koje putem društvenih mreža imaju lakši pristup djeci. Shodno tome, uticaj roditelja ne iščezava u potpunosti, jer oni i dalje, cijeneći najbolji interes djeteta, uz poštovanje njegove ličnosti i individualnosti, treba da ga saslušaju, da mu posvete dužnu pažnju, da ga usmjeravaju, podsjećaju na moralne i druge vrijednosti koje smatraju važnim za njegov dalji životni put, da s njim ravnopravno razmjenjuju mišljenja o tom pitanju, ali na dijete ne smiju vršiti pritisak da upražnjava ili da ne upražnjava religiju. Naravno, djetetu bi trebalo omogućiti širok pristup informacijama o religiji i mimo kruga svoje porodice da bi moglo da formira stav po pitanju religije.⁴⁶

Imajući u vidu i opšte odredbe o zabrani diskriminacije u međunarodnom i domaćem pravu⁴⁷, roditelji ne bi smjeli da zabranjuju djeci da se druže ili ostvaruju emotivne veze sa drugom djecom, samo zato što je njihova vjeroispovijest drugačija, odnosno zato što su ateističkih ili agnostičkih shvatanja.⁴⁸

⁴⁵ Nemaju sve sekte destruktivan karakter, već samo one koje se bave nezakonitim djelatnostima i iskorišćavaju ranjivost svojih članova redefinišući njihov život, navodeći ih na zauzimanje neprijateljskog stava prema društvu i državi. Neke sekte su se bavile navođenjem na samopovređivanje i samoubistvo (npr. Džim Džouns, protestantski pastor sekte Hram naroda je 1978. uvjerio svoje sljedbenike da popiju piće s cijanidom usljed čega je umrlo 913 ljudi), ritualima koji su dovodili do mentalnih oboljenja, otmicama, silovanjima, seksualnim zlostavljanjem djece, ubistvima, sknavljenjem groblja, sakralnih objekata, itd. Od takvih štetnih praksi je djecu neophodno zaštititi, u njihovom najboljem interesu. Vidi na primjer: Tipologije religijskih zajednica, prof. dr. Danijel Sinani, naučni rad UDK: 21/29, 2010; Vjerske sekte, Zoran D. Luković, Beograd, 2000. i Destruktivne sekte kao latentni izvor ugrožavanja bezbjednosti, prof. dr. Željko Đ. Bjelajac, UDK279: 316.624, 2017. Ipak, Specijalni izvijestilac UN za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti upozorio je da svaka situacija zahtijeva pažljivu procjenu kako bi se izbjegle predrasude, najčešće zasnovane na tračevima, generalizaciji ili apstraktnim strahovima u vezi sa manjim religijskim zajednicama ili novim religijskim pokretima, koji se često i neopravdano označavaju kao „sekte“ s negativnom konotacijom (vidi: *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, United Nations, General Assembly, A/70/286 (*Ukidanje svih oblika religijske netolerancije*, Izvještaj Specijalnog izvjestioca za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, Heiner Bielefeldt, UN, Generalna Skupština, A/70/286, 2015), str. 16.

⁴⁶ *Elimination of all forms of religious intolerance*, Interim Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, United Nations, General Assembly, A/70/286 (*Ukidanje svih oblika religijske netolerancije*, Izvještaj Specijalnog izvjestioca za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, Heiner Bielefeldt, UN, Generalna Skupština, A/70/286, 2015), str. 14.

⁴⁷ *UN Konvencija o pravima djeteta*, 1989, čl. 2; *Ustav Crne Gore*, „Sl. list CG“, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI, čl. 8 i čl. 17; *Zakon o zabrani diskriminacije*, „Sl. list CG“, br. 46/2010, 40/2011 – dr. zakon, 18/2014 i 42/2017, čl. 17a.

⁴⁸ Ateista je neko ko ne vjeruje u postojanje boga, a agnostik osoba koja niti vjeruje, niti ne vjeruje u njegovo postojanje.